

lärlitteratur om islam, uppenbarligen orolig för att bli uthängd som rasist. Författaren befarar att hennes egen förståelse av Siv som icke reflexiv låg bakom "misslyckandet". För att klara av att skriva om känsliga ämnen, som t.ex. rasism, måste forskaren distansera sig via en "strategisk närhet", alltså en professionell inställning i intervjusituationen, menar Natland.

När majoritet för ordet

I Göteborgsforskaren Marja Ågrens artikel, "Vad sägs om finskhet?", behandlas både forskarrollen och det andra huvudspåret i boken: maktspelet mellan minoriteter och majoriteter. Här får Åke Daun, Carl-Erik Mattlar och Erkki Alanen sina fiskar varma, eftersom de, enligt Ågren, reproducerar svenska fördomar om finnar som särskilt tystlåtna, bastubadande och knivintresserade människor – och detta i en antologi som ska bidra till att ge europeer en ökad kunskap om varandra.

I sin essä "Rasism, särskild i fråga om svenskar?" lämnar Göteborgsetnologen Åsa Andersson bokens forskarrollsperspektiv och diskuterar vad som händer när svenska tonårstjejer i förorten plötsligt befinner sig i en minoritetssituation. Är det lika synd om dem, när de utsätts för personligt riktad rasism? Eller är den strukturella rasismen, som drabbar tjejernas invandrarkompisar, värre?

Får minoriteten särskilja?

I bokens övergripande inledningsartikeln skriver Riina Reinvelt och Line Alice Ytnehus, från Estland respektive Norge, att migrationsforskningen har varit problemfokuserad medan minoritetsforskningen mer har intresserat sig för identitetsbyggande.

Det verkar vara mer okej med särskiljande – från minoritetens perspektiv. I bokens båda essäer om Estland skildras två minoriteters sökande efter sin identitet i skuggan av Sovjet: ester och ingermanlänare. I de estländska forskarna Indrek Jääts "Mapping Estonian Nationalism" och Riina Reinvelts "People of Finnish Extraction" problematiseras inte kampen för särskiljandet, alltså att en minoritet vill behålla eller återfinna sin särart. Och ett spår som endast tangeras i boken är diskussionen kring frågan om det finns ett legitimt behov av positivt "särskiljande".

I ett mångfaldsperspektiv är det knappast fel att peka på skillnader, utan det är just dessa som kan vara en styrka.

Men det beror på vem som står för särskiljandet, och om detta är ett tecken på erkännande eller förtryck.

Birte Haagen, som är grönländsk antropolog, skriver om förtryckets särskiljande, när hon analyserar grönländarnas marginalisering i essän "Grönländare bosat i Danmark". Hon finner människor i spänningsfältet mellan "vi och de andra", grönländare som inte riktigt hör hemma någonstans. Därigenom för hon upp till ytan ett viktigt spörsmål, som löper likt en underförstådd ström i *Etnisk komplexitet*: Det är viktigt att fundera över skillnaden mellan självvald och tillskriven etnicitet.

Tayna Anderssons "Mellem individ og fælleskab" visar också att människor sällan vill bli erkända för just sin etniska särart. Hon skildrar genom samtal med invandrare från Ghana den privata dimensionen av etnicitet och kulturtillhörighet. Hennes intervjupersoner känner sig visserligen som ghananer, men undviker gruppens nätverk i Danmark eftersom de väljer andra vänskretsar.

Även bokens andra text om Grönland, Gitte Tróndheims, "Dansk og grönländsk identitet i Grönland", handlar om hur identitet skapas som en relationsprodukt. Det var först när danskarna kom till ön som invånarnas etnicitet definierades. Och ju mer influerade av dansk kultur befolkningen blev desto viktigare blev det att särskilja vad som är typiskt "grönländskt".

Jag avslutar med Magnus Bergs artikel "Rasism, mångkulturalism, nation", som handlar om Namibias försök att bilda en enhetlig stat på en mångkulturell grund. Kampen mot kolonialismen blev nationell istället för etnisk. Sålunda visar denna bok om etnicitet hur sammansatt ett begrepp kan vara, att det lever sitt liv på flera nivåer, och får färg i ljuset från betraktarens förståelse.

Stefan Danielsson, Lund

Upplevelsens materialitet. Tom O'Dell (red.). Studentlitteratur, Lund 2002. 217 s. ISBN 91-44-04164-0.

För första gången ordnas det i sommar dagsturer med skonaren Linnéa. Följ med ombord och njut av den mycket speciella upplevelsen att segla ett stort fartyg som Linnéa. Här får du som "matros" delta i livet ombord: sätta segel, klättra i riggen, lära dig navigera och hålla utkik.

Upplev hur Indien, som är citronens ursprungsland, eller dagens stora citronland Italien, känns lika nära som landskapet utanför ditt fönster.

Vi sägs ofta leva i en ny sorts ekonomi, en upplevel-

sebaserad sådan. Turistbroschyrer lockar oss hela tiden med att såväl ett besök i Trosa eller Piteå som en semester på Cypern eller ishotellet i Jukkasjärvi är en upplevelse vi inte får missa. Restaurangerna och matvarubranschen marknadsför sig med upplevelseargument, när de vill få oss att äta allt ifrån svensk husmanskost till japansk sushi. Den upplevelse de tror sig erbjuda handlar om att vi skall förverkliga eller bevara en känsla, byta identitet eller bara fly bort från vardagen en stund.

Men vi lockas inte bara till allt fler utan också till allt mer intensiva upplevelser. Vi uppmanas t.ex. att delta i våghalsigheter som bungee-jump och bergsklättring och våra nutida nationella hjältar utgörs inte längre bara av elitidrottsmän inom de etablerade sporterna, utan också av solitära äventyrare som ensamma bestiger Mount Everest eller hängande i träd fotograferar vilda djur i det fria. Endera kan vi alltså själva skaffa oss de intensivare upplevelserna eller så kan vi få ta del av dem genom andra, som upplevt något extravagant.

Men, vad är egentligen upplevelser och hur studerar man dem? Det är frågor som författarna till antologin *Upplevelsens materialitet*, ställer sig. Boken är resultatet av ett samarbete mellan forskare och doktorander knutna till Institutionen för Service Management vid Lunds universitet, Campus Helsingborg. Institutionen har tre inriktningar: retail management, hotell och restaurang management och turism management. Lärarna inom utbildningen tillhör discipliner som etnologi, kulturgeografi, företagsekonomi och psykologi och antologin är ett bevis för att gränsöverskridande vetenskapligt arbete kan vara synnerligen fruktbart. Ty detta är en mycket välskriven och initierad studie av ett samtidsfenomen, belyst ur flera tematiska och analytiska synvinklar.

I fokus för antologins intresse står upplevelser som materiella företeelser, dvs. hur upplevelser manifesterar sig fysiskt och hur de är kopplade till frågor om kultur och identitet. Författarna utgår ifrån ett aktörs-perspektiv, när de poängterar att upplevelser inte bara finns utan att människor aktivt skapar dem tillsammans, investerar tid och pengar i sökandet efter dem samtidigt som företag, stadsplanerare och politiker lägger ner stora ansträngningar på att paketera och sälja dem. Upplevelserna är också intimt kopplade till ett aktörs- och kulturperspektiv genom att de är beroende av tidigare erfarenheter människor gjort. De är inte heller bara ett slags individuella förmågelser utan snarare mönsterbundna processer som kan kännas igen

av och locka många människor. Det är en förutsättning för att de skall kunna förpackas och iscensättas av företag och/eller marknadsförare.

Boken vill också utifrån sitt aktörs-perspektiv sätta människan som konsument i fokus. Alltför länge, påpekar redaktören, har ett objektrinriktat produktionsperspektiv rått. Nu vill författarna i stället betona att de "varor" vi köper alltid har mer än bara bruksvärde för oss. De bidrar på en rad olika sätt till att konstruera en kulturell identitet åt oss. Varuköp, av vilket slag det än vara må, är ett av de sätt på vilka vi människor som kulturella varelser uttrycker och markerar vår identitet, visar vilka vi är eller i alla fall vilka vi vill uppfattas som. Genom konsumtionen gör vi oss till subjekt.

Den tematiska bredden i boken är stor. Här finns allt ifrån matupplevelser och iscensättningar av stadsrummet till bowlingkvällar som gåvoutbyte och äventyrsturism. Mat som totalupplevelse diskuteras i flera av bidragen. Här fokuseras på vår tids stora intresse för gastronomi, vilket bl.a. tar sig uttryck i en oändlig rad matlagningsprogram på tv och en ökande produktion av kokböcker. Att laga mat är inte längre bara ett sätt att hålla sig vid liv eller få tillfälle att samla familjen, det är också en upplevelse i sig. Men det kan vara en förpliktigande upplevelse. Vi frestas till att köpa eller tillaga den "rätta" maten, den som gör att vi kan uppleva naturen, det rena, det nyttiga, det eftersträvansvärda. Marknaden erbjuder oss en rad produkter, som inte bara är tänkta att mätta vår hunger utan också ge oss möjlighet att uttrycka vår (önskade) identitet. Den som äter fet och dålig mat är en dålig människa, men den som äter nyckelhålsmärkt, osötat eller ekologiskt odlat är en klok och därmed god och ansvarskännande individ. Med hjälp av vår konsumtion visar vi alltså vilka vi egentligen vill (och bör) vara.

Om maten kan ge oss vardagsupplevelser tillhör äventyrsturismen de mer exklusiva upplevelserna i tillvaron. I den i mitt tycke bästa artikeln i boken skriver företagsekonomerna Szilvia Gyimóthy och psykologen Reidar J. Mykletun om Svalbardsturismen. De betraktar denna, som de kallar "extrema vintertrecking", där människor söker äventyr i vildmarken, som en form av extas eller religiös upplevelse, där man blir hög utan droger. Svalbard ser de som en lekplats för de extrema sporter som ger en exklusiv, intensiv upplevelse.

Äventyrsturisten föredrar ödsliga och ogästvänliga platser, där naturen uppfattas som vild, farlig och överväldigande. Svalbard, menar författarna, "förkroppsligar den romantiska drömmen om Eden". Platsen står

för en viktig del av den nordliga nationella identiteten, ett slags motsvarighet till den amerikanska "the frontier", gränsen mellan natur och kultur, vildmark och civilisation, kaos och ordning. På en sådan plats kan upplevelsen bli intensiv och förtätd på ett alldeles speciellt sätt.

Författarnas analytiska ingång är via vuxenleken eller djupleken, den lek vars insatser är så höga att det egentligen är irrationellt att delta, eftersom man kan förlora mer än man någonsin kan vinna. Liksom i leken träder äventyrsturisten in i en aktivitet som utförs för sin egen skull utan att ha något ytterligare syfte. I leken träder turisterna in i en annan verklighet med egna regler och förväntningar, där de tillsammans kan upprätta vad Victor Turner kallat *communitas*, dvs. jämlika och direkt sociala band mellan varandra. Det förenande är möjligheten till djupa extatiska tillstånd, genom att leken är så riskfylld, spännande och farlig.

De manliga deltagarna i äventyrsturismen identifierar sig, enligt författarnas intervjuresultat, med "ensamma och väderbitna hjältefigurer" som upptäcktsresande och/eller pionjärer. Deras resonemang speglar deras identifikation med ett machoideal à la John Wayne. I vildmarken utsätts de för ständiga utmaningar som tvingar dem att vara på sin vakt och som prövar deras förmåga att hantera och bemästra det svåraste och mest oförutsägbara. Eller som en av dem uttrycker det: "Jag känner det som att jag kan klara vilken brant som helst på skidor, det kvittar hur brant den är."

Artikeln för mina tankar till hur män gärna framställer det etnologiska fältarbetet. Av bevarade brev och reseberättelser kan vi se att de även där framhåller det hårdande och utmanande som speciellt. Männen tar sig fram genom oländig natur, i hållande regn och fullkomlig ensamhet, men de klagar inte. Snarare framställer de prövningarna som nödvändiga för ett gott resultat. Det hårda livet i fält skärper deras sinnen och tar bort tankarna på det vardagliga livets trivialiteter. I fältet blir de "fria" och genomför sådant som bara starka, hjältemodiga män kan klara. Liksom äventyrsturisterna deltar de i en djuplek med höga insatser och stora risker för förlust. Och de befinner sig även på gränsen mellan natur och kultur, när de möter De Andra i sin jakt på kunskap. Kanske vore därför det lekperspektiv Gyimóthy och Mykletun tillämpar även värt att pröva på fältarbetet?

Upplevelsens materialitet är en antologi tänkt att kunna användas som kurslitteratur för universitets- och högskoleutbildningar och som sådan bör den fungera

väl. Men jag menar att den också borde kunna läsas av en större publik med intresse av samtidsanalys. Vissa bidrag är då kanske mer lättillgängliga än andra, men med tanke på att det som skildras i boken faktiskt är något för oss alla så välbekant, bör var och en med läslust ändå kunna ta till sig bokens innehåll.

Agneta Lilja, *Flemingsberg*

Phebe Fjellström: *Kvinnoliv och måltidsglädje. Kosthåll och resurser inom det nordliga rummet*. Norrbottensakademiens skriftserie nr 2./ Kulturens frontlinjer 40. Norrlands Universitetsförlag i Umeå, 2002. 119 s., ill. ISBN 91-88466-45-0.

"Det nordliga rummet" sträcker sig från Atlanten till Vita havet och innefattar alltså områden i fyra länder, med nationella, regionala och lokala gränslinjer och olika resursområden. Phebe Fjellström utgår från det nordliga nätverkets villkor i skilda historiska skeenden och från likartade kulturella mönster, iakttagbara än idag. Hon anknyter också till Barentsregionens betydelse inom EU:s gränsregionala program.

I historiskt perspektiv klagör hon kulturella variabler och skilda normmönster men också rörlighet, kontakter och samverkan inom detta vidsträckta territorium med dess olika folkgrupper. Som analytiskt tema har hon valt "maten, matvanorna och kosthålllet" med dess förankring i resurser, miljöer och värderingar. Därmed förmedlar hon en mängd empirisk kunskap och använder matkulturen som katalysator för kognitiva system, handlingsmönster och kulturella processer i det nordliga rummet.

Fjellström knyter samman olika aspekter på matforskning. "Matens grammatik" blir nyckelbegrepp för det regelsystem som ordnar delarna inom denna helhet, dock inte mekaniskt utan snarare i en mängd möjliga kombinationer inom strukturen. Med begreppet "sambhandling" betonar hon delaktigheten i det praktiska arbetet och i den sociala situationen. Med utgångspunkt i kvinnors husliga göromål och hushållsmönstrens förändring diskuterar hon tradition, modernitet och könsroller inom kulturella miljöer med skiftande livsvillkor. Redovisning av resurser och kostvariabler förmedlar värdefull kunskap om näringsliv och levnadsförhållanden i den nordliga regionen.

Den nordnorska fiskeregionen vid Ishavskusten presenteras med djupa mathistoriska rötter och med refe-